

Sait Çetinoğlu: Savaşı Kaybetmeden Yenilgiye Uğrayanların Trajik Tarihine Dair

Posted on 25/05/2017

“...Rum komünistlerinin, sınıf benliğini idrak etmiş Rum işçilerinin vazifesi, arkadaşlarını aydınlatmak, onlara hakiki dost ve düşmanlarını, belli kurtuluş yolunu göstermektir. Memnun olmalıyız ki, bu arkadaşlarımız, hem Türkiye’de hem de Yunanistan’da, bu vazifelerini muvaffakiyetle yapmaktadırlar. *Bugün hiç kimsenin inkar edemeyeceği, bir hakikattir ki, Yunan işçisi ordularının bozgunluğunun hakiki, sebeplerinden birisi, Yunan Komünist arkadaşlarımızın Yunan ordusu içinde harp aleyhinde yaptıkları propagandadır... Emin*

olunuz ki, Türk işçi yoldaşlar, Türk ve Müslüman olmayan bu Yunan Komünistlerinin Türk işçilerine, fakir halkına, Harb-i Umumî içinde, zavallı halka ekmek yerine çamur yedirerek karınlarını ve kasalarını şişiren Türk ve Müslüman tüccar mebuslardan ve bütün harp zenginlerinden ve ordu müteahhitlerinden elbet daha çok faydası dokunmuştur...” [\[1\]](#)

Kanal D televizyon kanalında *Vatanım Sensin* başlıklı dizi halinde yayınlanan Türk -Yunan savaşının işlendiği ve hayli yüksek bir reytinge ulaşan, hatta okullarda çocuklara ödev olarak verilen dizi Türk -Yunan savaşını tekrar gündeme taşımıştır.

Diziden mi ilham alındı bilinmez Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet Komutanlarının Kardak Kayalıkları - Kardak Genel Kurmayın haritalarında Yunanistan sınırlarında görünmektedir-

önünde yapılan müsamere sonrası çıkarılan kriz ve karşılıklı atışmalar, söz düellosu sonucu oluşan ortamda , Türk-Yunan Savaşını yeniden gözden geçirmemize neden olduğunda, unutulmuş gerçeklerin altını çizmemizin gerekli olduğu sonucuna vardık.

Savaşa Dair Türkçe Literatür

Türk -Yunan Savaşı ile ilgili Savaşın sadece taraflardan birinin (Türk) ve birbirinin tekrarı olan hamasi söylemi geniş bir literatür oluşturur. Ancak, Savaşın diğer tarafı (Yunan) ile ilgili ise bölük pörçük bilgiler var. Hatta, Dido Sotiriyu, *Benden Selam Söyle Anadoluya*, Lazaros Aşıkoğlu, *Kilaman/Anadolu'dan Gelen Bir Rum'un Anıları*, Elias Venezis'in *Numara'sı*, Akilas Milas'ın hazırladığı *Oğlunuz Er Yorgos Savaşırken öldü*, Marjorie H. Dobkin'in İzmir 1922 Bir kentin Yıkımı, Herkül Milas'ın derlemesi *Göç, Rumlar'ın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, biraz da döneme ilişkin özet bilgilere yer veren Cem Uzun'un *Kemalizm Sol Değil...* gibi çalışmalar olmasaydı Türkçede okuyan okuyucunun hamasetin dışında herhangi bir bilgisi olmayacaktı.

Yakında İstos Yayınevi tarafından yayınlanacak olan Androniki Karasuli Mastridu'nun *Kayıp Vatanımdan Hatıralar'ı* da Savaş'a ve döneme dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Trakya ve Anadolu Yunan Ordusu

Foti Benlisoy , Kahramanlar Kurbanlar Direnççiler^[ii] başlıklı çalışması ile, savaşın Yunan cephesi ile ilgili şimdiye dek bilinmeyen ve hiç düşünülmeyen, birkaç hatıratın sayfelerinde unutulmuş bilgileri okuyucusuyla paylaşır. Benlisoy, birçok yönden cepheyi, askerleri ve onların zihin dünyaları ile davranışlarına odaklanarak savaşın Yunan cephesi ve siperlerinden nakleder.

Στην φωτογραφία, η λίξη της μεγάλης απεργίας των σερβοβοσνιάνων το 1920.

Türkçe’de okuyanların bilmediği ve yabancı olduğu, Trakya ve Anadolu’daki Yunan Ordusunda 1919- 1922 dönemindeki savaş karşıtı propaganda, grev ve isyanın kapsamlı incelenerek okuyucuya sunulması , incelemenin bir başka önemli noktasını teşkil eder. Türkçe’de türünde biricik olan çalışma, *Küçük Asya Felaketinin* önemli bir veçhesini okuyucularla paylaşır. Bu yazı Benlisoy’un

çalışmasını merkeze alarak Savaş dönemindeki Yunan Cephesine odaklanarak, Yunan kuvvetlerinin grev ve isyanına odaklanmıştır.

Benlisoy’un incelemesi, aşağıdan tarihin coğrafyamızdaki örneklerinden biri olması bakımından bir başka öneme sahip olmasının yanında, Editörün kısa sunumu, sonucu ile beraber bir bakıma yoğun bir tarih felsefesi dersidir.

Tarihin ana ve hakim akıntısına ters düşmüş büyük-küçük dalgaların hafızasını tazeleyerek ezilenlerin kolektif belleği ve birikmiş deneyimi olarak aşağıdakilerin, “küçük insanların” tarihine mütevazı bir katkı sunmayı amaçladığı ifade edilen çalışma, savaşı kaybetmeden yenilgiye uğrayanların sesi olması bakımından da önemlidir

Foti Benlisoy, aşağıdan tarih incelemesinde kullandığı materyaller çeşitli ve çok yönlüdür. Savaşın Yunan edebiyatına yansımalarının yanında, günlükler, anılar, muharip edebiyatçıların eserleri, dönemin Yunan basını ve arşiv belgeleriyle incelemesini zenginleştirmesi, bir çok yerde bunları karşılaştırarak bir sonuca ulaşması da incelemesini önemli kılan unsurlardan biridir. Çalışmada önemli yer tutan *günlüklerin* askerin psikolojisini anında nakletmesi bakımından araştırmayı ilginç kılar.

İncelemenin başında yer verilen, muharip edebiyatçı Mirivilis'in eserinde işlenen, barış ve *iki taraf için saygın bir uzlaşma ve centilmenlik anlaşması* ana teması ile başlanması çok önemlidir. Bu tema, Savaşın Yunan cephesinin düşüncesine dair ip ucu vermesinin ötesinde, aşağıdakilerin zihnine ışık tutmasının yanında, muktedirlerin tarih anlayışına/yazımına karşıt bir alternatif bilincin/davranışın işaretidir: Çoğu yaşıtı gibi,

Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve sonrasında da Anadolu seferinde asker olan, Yunan edebiyatının abidevi isimlerinden Stratis Mirivilis, 933'te yayımlanan "Altın Gözlü Öğretmen" adlı romanında merkezi karakterlerden biri olan Üsteğmen Stratis Vranas, savaş sırasında Eskişehir'de askeri bir hastanede ölür... Vranas son günlerinde yüksek ateş nedeniyle sık sık karabasanlar, hatta halüsinasyonlar görür ve bunları arkadaşı Üsteğmen Leonis Drivas'a anlatır." Bunlardan birinde Vranas, hastaneden kaçtığını ve Türk ordusundan bir yüzbaşıyla karşılaştığını görür, iki subay arasında samimi ve ilginç diyalog kurulur. Türk Yüzbaşı savaşın bittiğini haber vermektedir.

Vranas, Eskişehir'de bir askeri hastanedeki son günlerinde barışı hayal eder. Onun hayali; Yunan ve Türkler arasında bir centilmenlik anlaşması, iki taraf için de saygın bir uzlaşmadır. Mirivilis'in edebi kahramanın barış düşü Yunan askerlerin düşüncelerini ifade eder. Vranas'ın cephenin tercümanı olduğunu söyleyebiliriz.

Yazı boyunca aklımızda tutmamız gererek nirengi noktalarından biri; Yunan askerlerin zihninde var olan *barış* ve buna bağlı olarak *saygın bir uzlaşma* hayalidir.

1911 yılından beri cephede bulunan ve *Harp yorgunu Yunan askerleri Anadolu'da savaş sürdürdükçe ve bir askeri çözüm giderek ufukta görünmez oldukça, barışı daha fazla hayal eder*

oldular. Askerler kendi başlarına hayal kurmakla kalmadılar. Barışa ilişkin düş ve umutlarını arkadaşlarıyla paylaştılar.

Yunan Askerler, birbirleriyle paylaştıkları *barış düşün*ü giderek “düşmanlarıyla” da paylaşmaktan da çekinmediler. Afyon’da Kemalist orduyu bozguna uğratıp Eskişehir’e geldiklerinde öncü kuvvetten bir rütbeli komutan Türklerin kahvesine girerek, Fransızca bilen olup olmadığını sorduktan sonra, Fransızca olarak “Endişelenmeyin kalıcı değiliz...” sözleri de bu bakımdan önem taşır.

Yunan askerler, *cephede savaş ve barış meselelerini sürekli olarak birbirleriyle tartışan, mevcut sorunlara kendilerince çözümler arayan siyasal öznelerdir.* Döneme dair hemen hemen bütün kaynakların bir biçimde belirttiği üzere *Anadolu’daki Yunan askerleri arasında usanmışlık, sürüp gitmekte olan savaştan bir şekilde kurtulma isteği giderek yaygınlaşır. Nasıl yaygınlaşsın ki? Ülkeleri neredeyse on yıldır sürekli olarak savaş içerisindeydi... Seferberlik süresinin uzunluğu dolayısıyla (1911’de askere alınmış olup 1923 başlarına kadar terhis edilmeyen askerler vardı) toplumun geniş kesimlerinde de askerler arasında da öfke ve hayal kırıklığı artmaktaydı. Bursa’da askeri hastanedeki askerlerce çıkarılan “siper gazetesi” Filiaria (Gevezelik), bu öfke ve düş kırıklığını ironiyle aktaran bir farazi tiyatro oyununun ilanını yayımlıyordu: “Bu gece, Asya Tiyatrosu ’nda: 20 Yıldır Asker.”* Savaş devam ettikçe Küçük Asya seferinin hedef ve kapsamı hakkında sorular artmaya başladı. *işgal edilen alan genişledikçe ve askerler ilerledikleri yerlerde giderek daha az “soydaşa” rastladıkça bunun bir “kurtuluş savaşı” olduğuna dair şüpheleri arttı ve sorgulama başladı.*

Askerlerde ve komuta kademesinde cephede terk edilmişlik duygusu ve hayal kırıklığı da giderek artmaktadır. Cephenin son komutanı General Nikolas Trikupis, hayal kırıklığını şu cümlelerle aktarır: *Küçük Asya'nın derinliklerinde üç seneden beri yokluklar içinde dövüşen orduya karşı nadir bir ilgisizlikle karşılaşılıyor ve bu suretle cephedeki yoklukların, kötülük, tehlike ve fedakârlıkların*

akıldan bile geçirilmediğine kanaat getiriyorlardı.[\[iii\]](#)

Teğmen Nikolaos Deas da , anılarında şöyle yazıyor: *“Hangi moral faktör dört ya da beş yıldır cephede olan bu askerleri cesaretlendirebilir? Köleleştirilmiş kardeşlerimizin kurtarılması mı? Ancak artık onları getirdiğimiz Anadolu'nun diplerinde böyle kardeşler yok ki.”*

Yunanistan Seçimleri ve Savaşın kronik hale getirilmesi

Küçük Asya'ya çıkıştan bir yıl sonra imzalanan (10 Ağustos 1920) Sevres Antlaşmasından ardından, Venizelos, diplomatik başarısını siyasi başarıya tahvil etmek için seçimlere gider. Seçim sürecinde giderek Kralcı adaylara oy vermek, barış için, terhis edilmek için oy kullanmak anlamına gelmeye başlar. Seçimlerde *Yunan askerleri arasında oldukça popüler slogan, “Kral Konstantin ve Terhis”* idi. Savaş Kasım 1920 seçimlerinin temel ekseninde yer alır. Genç Yunan Komünist partisi SEKE de seçim sürecinde *‘Savaşa Hayır’* kampanyası yürüttü[\[iv\]](#) ve Atina'da düzenlediği bir gösteride, 50 bin kişi Syntagma Meydanı'na yürüdü. Gösteriye katılım o günün koşullarına göre devasaydı. Venizeloscu çeteler muhalefet partilerinin ve yayınlarının bürolarını dağıttılar. Bunların arasında SEKE'nin gazetesi Rizospastis (Radikal) de bulunuyordu.[\[v\]](#)

Kasım 1920'deki genel seçimlerde Selanik ve Volos gibi işçi sınıfı şehirlerinde "savaşa hayır" platformunu temsil eden komünist adaylar %30 oy aldılar. Venizelos'un seçim yenilgisi İzmir'de duyulur duyulmaz çok sayıda asker, Kralın resimleri ve muhalefetin simgesi olan zeytin dallarıyla sokaklara çıkıp, coşkulu gösteriler yapar. Benzer gösteriler Edirne'de de gerçekleşir. Bu gösterilerde askerler, barış ve terhis isteklerini açıkça dillendirme imkanı bulurlar. Ancak savaş sonlanmamasının ardından, Yunanistan'ı savaş karşıtı gösteriler ve grev dalgaları sardı. Grev'cilerin ve savaş karşıtlarının cezalandırılması amacıyla askere alınarak cephenin en tehlikeli bölgelere

yollanması, savaş karşıtlığını bambaşka bir boyuta taşımıştır.

Dikkat çekmek istediğimiz bir nokta da Yunanistan'da güçlü bir sınıf hareketi vardır ve bunun içinde bir dönem Osmanlı sınıf hareketinde yer alan eski Osmanlı vatandaşları önemli bir rol oynamaktadırlar.

Ancak seçim sonuçları, *askerlerin beklediği gibi barışı getirmemesi, askerler arasında önü alınması pek mümkün olmayan bir siyasallaşmaya vesile oldu.* Bu siyasallaşmanın sonuçları daha sonraki dönemde ortaya çıkacaktır.

Kasım 1920'deki seçimlerden sonra savaş bitmek bir yana genişlemesi, *Eskişehir ve Kütahya'nın zaptıyla başlayacak bu sefer, Sakarya Savaşı'nın yarattığı hayal kırıklığıyla son bulur.* Seçimlerin savaşa son vereceği beklentisinde olan askerler, *bu son sefere, belki de H.G. Wells'in o meşhur deyişiyle, "savaşa son verecek savaş" diye bakarlar: Ankara'nın zaptı savaşı bitirecek, herkes evlerine dönebilecektir...Ankara! Ankara! Herkesin ağzında bu sözcük. Onun ele geçirilmesi çektiğimiz çileye son verecek! Savaşın sonu, eve geri dönüş.*

Giderek nihai bir askeri çözümün mümkün olmadığı fikri askerler arasında giderek yaygınlaşır. Askerler savaş meydanını terk etmez ama savaşmaya devam etmek için giderek daha az neden bulmaya başlar. savaştan usanmışlıklarını her fırsatta daha fazla açık ederler. Askerlerin protestosu her kademeye uzanır. Kralından komutanına kadar devlet erkânının cepheye her ziyareti, barış için bir gösteriye dönüşmektedir.

General Trikupis, Ordunun durumunu, net ifadelerle özetler: *Askerler, uzayan vazifelerinden dolayı duydukları memnuniyetsizliği açıkça göstermeğe başladılar ve bunu, Eskişehir’de Kahramanlık Madalyası dağıtma töreninde Kral Konstantin’e duyurmaktan da kaçınmadılar. 1921 haziranında yayınlanan resmî ordu tebliğinde şöyle deniliyordu:- Kıralityet arabası tören yerine giderken yol kenarında toplanan askerlerin şöyle bağırdukları işitiliyordu.- TERHİS! TERHİS!*[\[vi\]](#)

“Neden buradayız, ne için, kim için savaşıyoruz?”

Komuta kademesinin, askerlerin savaşa dönük aktif rızasını elde etmekte yaşadığı sıkıntı, Yunan ordusunun savaşma kabiliyetini etkileyen kritik bir parametreyle de birleşerek, krizi içinden çıkılmaz hale getirecektir. Bu etken *komünist askerlerin cepheye yaydığı örgütlü savaş karşıtı propaganda ve ajitasyondur. Aslında savaş karşıtı komünist tutumun, savaşa ilişkin Yunan milli birliğini daha baştan imkânsız kıldığını söylemek pekâlâ mümkün.*

Yunan ordusu içindeki savaş karşıtlığı ve komünist örgütlenme, Yunan yönetici sınıfının grevleri durdurmak için en militan işçileri cepheye yollamasıyla daha da güç kazandı. Bu işçiler, kendilerini İzmir'e götürecek olan gemilere doğru yürürken yumruklan havada "Kahrolsun Savaş! Yaşasın Grev!" diye bağıyorlardı. Yunanistan'da ve Yunan ordusunda savaş karşıtı örgütlenmenin düzeyi göz önünde tutulursa Milli Mücadele'nin sonunda Yunan askeri güçlerinin çöküşü sürpriz olmaktan çıkıyor.[\[vii\]](#)

Komünistler, askerler arasında küçük bir azınlık olmasına ve faaliyetleri de daha çok eğitim ve propagandayla sınırlı olmasına karşın bu savaş karşıtı faaliyetlerin *belki de en önemli etkisi, askerlerin zaten var olan tepki ve öfkelerine bir siyasal dil sağlaması, onların huzursuzluklarını açıkça politik bir dile dökebilmelerine olanak sağlamasıydı.*

Aynı zamanda, *Antimilitarizm ve/veya pasifizm (veya en genel manada savaş karşıtlığı), I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da oldukça yaygın bir halet-i ruhiyeydi. Üstelik barışı getiren Bolşevik devriminin eşitlikçi ve antimilitarist söylemleri de ciddi yankı buluyordu. Bolşevizmin bu dönemdeki bu moral üstünlük ve itibarını göz önünde bulundurmadan, Yunan komünistlerinin savaş içerisindeki eylemlerini ve bu faaliyetin yarattığı etkiyi tam olarak anlamak mümkün değildir. Devrim ve onun yaydığı radikal fikirler, uzayıp giden savaşların yarattığı bıkkınlıkla birleşiyordu. Yunan askerleri de tıpkı Türk askerleri gibi bu etkiden muaf değildi.*

Ayrıca, "Bolşevizm virüsü" Yunan ordusuna daha Anadolu'ya ayak basmadan bulaşmıştır. 1919 yılında Venizelos hükümeti, General Anton Denikin'in Bolşevik karşıtı beyaz ordusunun yanında yer alan Fransız güçlerine destek olarak iki tümen göndermiştir. *Önemli bölümü*

daha sonra Anadolu'ya sevk edilecek bu birlikler, harekât esnasında Bolşevik propagandayla tanışılır. Bolşeviklerin Kırım'daki Yunan toplulukların da yardımıyla yürüttükleri propagandada faaliyeti, Yunan ordusunu, örneğin Fransız kuvvetleri kadar etkilemese de belli bir başarıya ulaşır. Askerden kaçanlar, hatta Bolşeviklere katılanlar olur. Ukrayna, Yunan askerlerinin bir kısmı için komünist üniversite işlevi görmüştür. İngiliz belgeleri ve Sovyet arşivlerinde yapılan incelemeler bu etkiyi kanıtlar niteliktedir.

Yunan Komünist Partisinin "Küçük Asya Seferi" karşısında net bir tutum alışı, Nisan 1920'de SEKE'nin Komintern'e iltihak kararını aldığı İkinci Kongre'yle söz konusu olur. Bu kongrede büyük çoğunlukla kabul edilen önergeyle, ne gerekçeyle olursa olsun kapitalist sınıfın çıkarları için gerçekleştirilen savaşlara karşı çıkılması ve savaş karşıtı aktif tutum alınması karar alınır." SEKE'ye göre emperyalist güçler ve Yunan burjuvazisi, savaş yanlısı politikalar izleyerek barışı ve Yakın Şark ile Balkan halklarının ortak yaşamını tehlikeye atıyordu. Partiye göre Yunan halkının çıkarı savaşta değil, halkların yakın işbirliği ve batıstaydı. Bu nedenle parti, seferberliğe hemen son verilerek askerlerin terhis edilmesi, Balkan ve Doğu halklarıyla barış yapılması ve bir Balkan Sovyet Federasyonu'nun kurulması için mücadele ediyordu.

Bu çabaların ürünü olarak ülke içerisinde ekonomik ve sosyal talepli gösteri, grev ve eylemler zamanla savaş karşıtı siyasal bir içeriğe kavuşur.

1921 yılında Selanik'teki 1 Mayıs kutlamaları büyük bir savaş karşıtı gösteriye dönüşür. Anadolu'ya sevk edilmek üzere şehrin limanında bekleyen askerler gemiye binmeyi reddederek gösterici işçilere katılırlar. Olaylar, şehirde sıkıyönetim ilanıyla bastırılabilir.

Daha 1920'lerin başlarında cephedeki komünist askerler tarafından "Yunan Asker Sovyetleri Yürütme Kurulu" oluşturulmuştur. Bu Sovyet "Cephedeki Komünist Askerlerin Merkez Komitesi" olarak da adlandırılmıştır.

3 Ocak 1921'de Komite'nin tüm askerlere hitabeden yeni yıl mesajı yayımlanır. *Mesajda Komite, gerçek barışın ancak kapitalistlerin alaşağı edilmesi ve devrimle mümkün olacağını ilan ediyordu. "Merkez Komite"yi İzmir'de oluşturan ilk ekipten özellikle Pulyopulos, Stavridis ve Yeorgios Nikolis, Yunan komünist hareketinin savaş sonrası gelişiminde de etkin rol oynayacaklardır.*

Cephede SEKE'nin gazetesi Rizospastis okumanın kolektif bir eyleme, neredeyse kutsal bir ritüele dönüşmüştür. *Gazetenin kurucusu ve editörü Yanis Petsopulos'un savaş boyunca on üç kez hapse atılması, otoritelerin Rizospastis'e dönük "ilgilerinin" bir kanıtıdır.*

Gazete savaşa karşı çok sert bir muhalefet sergiliyor, Yunan ordusunun emperyalist çıkarlar uğruna kırıldığını yazıyordu. Dahası Rizospastis, *savaşın temel meşruiyet iddiasına, yani onun "esir" Yunanları kurtarmak adına yürütüldüğü iddiasına karşı çıkıyor, bu söylemle bazen dalga geçiyordu... Komünizmos dergisi şöyle yazıyordu: "Yunan fatihler Türk işçi ve köylülerini Yunan ve İngiliz haydutlarının ellerine teslim etmek için Türle ağaları ve Fransız kapitalistlerinden kurtarıyor..."*

Rizospastis ve sair savaş karşıtı literatürün ana vurgularından, Büyük Güçler'in savaştaki rolü, cephedeki askerler tarafından çok iyi anlaşılmış ve özümsemiştir. Manolis Aksiyotis'in anılarında geçen propagandist, Nikito Drossakis, "Güneşi gece yarısı aramaya kalkışmak boşunadır Manoli! İtilaf Devletleri, Doğu meselesini kendi çıkarlarına en uygun şekilde ayarladığından beri, yani kapitalistler Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını önlemeye karar verdiği andan itibaren, bizim Küçük Asya'daki davamız, ana rahminde ölmüş bir çocuktan farksızdır. Yunanistan'ın rahminde ... Bizi Küçük Asya'ya bin bir vaatle göndermiş olanlar, şimdi bize, 'Hoş köpek!' diyor, anlıyor musun? Ama

Aksiyotis'in yüreği paramparçaymış,ama Kırmızıdis'in gözleri kör olmuş, Golis ölmüş, Stepan öksüz kalmış ... umurlarında bile değildir. Yunanistan'ın kaderi, onları şuncağız ilgilendirmez ... Yabancı sermaye, kendi çıkarını hesaplar yalnız! Merhamet ve adalet beklemeyeceksin ondan. Temsilcileri, Londra ve Paris'teki bürolarına kurulup haritayı yayarlar önlerine, şöyle bir göz atarlar ve eğer çıkarları tehlikeye girmişse, kendi kaderlerini kendi tayin etme hakkını hatırlarlar halkların, hürriyet ve bağımsızlık aşığı kesilirler. Ama çıkarları öyle gerektirdiği vakit de; kırmızı kalemi alıp yeni bir çizgi çekerler haritanın üzerine, güzelim memleketleri ve koskoca halkları siler geçerler. . . Kırmızı kalem, şimdi bizim üzerimizde Manoli! Yunanistan'dan istediklerini bedavaya elde ettiler. Ve onların sıkılmış olduğu portakalın suyunu bugün Kemal içiyor."[\[viii\]](#)

Komünist askerlerin cephedeki yazılı materyal dağıtmanın ötesinde de faaliyetlerde bulunmaktadır bunları en önemlileri okuma gruplarıdır. *Afyon 11. Piyade Alayı'nda 15 kişilik bir grup Komünist Manifesto ile Buharin ve Preobrazhensky'nin kaleme aldığı Komünizmin ABCsine dayanan dersler düzenliyordu...* Şfendoni destroyerindeki 9 kişilik grup da, aktif bir savaş karşıtı propaganda yanında, Askerlere Komünist Manifesto, Komünizmin ABCsi ve *Kropotkin'in Gençliğe Çağrısı* gibi metinler aracılığıyla eğitim çalışmaları yapıyor, mürettebatı sosyalizme kazanmaya çalışıyordu.

Komünist askerler, 1922 yılından itibaren Yunan ordusu için ciddi bir sorun teşkil etmeye başlayan firarilerin kaçması ve saklanmasına da yardımcı oldular. Ancak askerlerin firar edip gizlenmesine olanak sağlayacak bir ağ oluştursalar da genel olarak komünist askerler firar etmediler. Amaçlanan, cephede kalıp mümkün mertebe kilit mevkiilerdeki komünist varlığını konsolide etmektir.

Firar Komünist parti tarafından resmen onaylanan bir tutum olmamakla beraber Ancak komünistlerin firar etmeyi açıkça savundukları örnekler de vardır. Mesela 1922 yazında Uşak'ta bir grup asker, savaşı durdurmanın bir yolu olarak etmeyi propaganda ediyordu... Embros [İleri] gazetesi, 29 Ağustos 1922'de Kefalonyalı Spiros Sprigkas adlı askerinin Atina

tren garında askerleri “firar etmeye sevkeden Bolşevik bildiriler” dağıttığı için tutuklandığı aktarıyordu.

Komünistlerin savaş karşıtı faaliyet orduda telgrafçılar ve telefon operatörleri arasında oldukça etkiliydi. *Dahası bazı kaynaklar komünist faaliyetin ordunun sansür mekanizmasına kadar sızabildiği ve bu şekilde de komünistlerin askerlere mektup ve yazılı materyal göndermekte kolaylık sağladığı belirtilmektedir.* General General Trikupis : “Askerlerin arasında görülen memnuniyetsizlik Yunanistandaki bolşevik propagandası tarafından da kışkırtılıyordu; bunlar askerlere mektuplar gönderiyor ve asker arasına girmesi yasak olan, Atina’da yayınlanmış Risozpastis adındaki gazete.

Askeri Hapishanelerdeki hücre duvarlarının savaş karşıtı sloganlarla dolu olması savaş karşıtı askerlerin hücrelere konulduğun göstergesi olarak okumak mümkündür. Ancak hapishaneler savaş karşıtı faaliyetlere katıldığı düşünülen askerleri “terbiye etmekte” yeterli bulunmamış olacak ki, “disiplin müfrezeleri” de oluşturulmuştur. *Bunlar itaatsiz ve politik olarak güvenilmez askerlerin diğerlerinden tecrit edilerek bir arada tutulduğu birimlerdi. “Disiplin müfrezeleri” ateş hattında bulunduruluyor ve kendilerine en zor ve tehlikeli görevler veriliyordu*

İzmir’deki “Merkez Komite”yi oluşturan, daha sonra grubun askeri otoritelerce dağıtılmasıyla cephenin değişik noktalarına sevk edilen isimlerin birçoğu, savaşın son aşamasında yeniden tutuklanır. Tutuklananlar arasında İkonomu ve Pulyopulos ile onlarla bağlantılı başka şahıslar da vardır. Ancak grubun yargılanması, Yunan cephesinin çökmesiyle mümkün olmaz ve hapistekiler askerlerce kaçırılır. Savaşın son döneminde

komünistlere dönük baskı politikasının Yunanistan'da da artmıştır. Bu dönemde partinin merkez komitesinin neredeyse tamamı, "vatana ihanet" suçlamasıyla tutuklanmıştı."

Şurası unutulmamalıdır ki, Yunan komünistlerinin çalışmaları hiçbir zaman savaş aygıtını sabote etmeye dönük örgütlü bir "yenilgicilik" mahiyeti kazanmadı. İzmir'deki ilk savaş karşıtı gruptan Yanis Monastiryotis şöyle yazar: *Propagandamız savaşmayacağımıza ilişkin değildi. ... Sloganımız, neredeyse bütün askerlerinkiyle ortaktı. Savaşı bitirmek, evimize geri dönmek, terhis edilmek.* Yine cephedeki komünistlerden Stavridis anılarında şöyle yazar: *"Hedefimiz Yunanistan'ın Türkiye lehine yenilmesi değil, savaşı bir barış antlaşması yoluyla bitirmektir."*

Ağustos 1922'de Yunan ordusundaki "moral kriz" ve askerlerin doğrudan ya da dolaylı karşı koyuşları, Yunan savaş aygıtını neredeyse işlemez kılmıştı. Yukarıda vurgulandığı gibi, cephedeki savaş karşıtı propaganda halihazırda mevcut olan dinamikleri pekiştirmiş, mevcut savaş yorgunluğuna siyasal ifade kanalları açmıştı.

Prens Andreas 1921'de, yazacakları dolayısıyla bir "yenilgici" sayılmamasını bilhassa rica ederek, kralın askeri danışmanlarından Ioannis Metaksas'a yönelik kaleme aldığı mektubunda; *Ordunun takatten düştüğünü ve yakın zamanda bir barış antlaşması gündeme gelmezse sonucun felaket olacağını yazar. Prens'in sonraki satırları adeta bir kehanet gibidir: "Ordunun düşmanın ciddi bir inisiyatifi karşısında cevap verebileceğini kesinlikle düşünmüyorum. Cephenin herhangi bir noktasındaki yenilgi, ordunun geri kalanını da kaçınılmaz olarak yıkacak. Sonrasındaysa düşmanı herhangi bir yerde durdurmak mümkün olmayacak."* Prens, sonraki hadiselerle doğrulanan kehanetini şöyle bitirir: "Bu Küçük Asya

kâbusuna hemen son verecek bir şey olmalı artık.”

Bu “fırtınayı” yaratan amilleri, İstanbul’da mütareke devrinde Beynelmilel Amele İttihadı’nın önde gelen isimlerinden olan ve savaş sonrasında da Yunanistan’da Komünist Parti’nin lider kadrosunda yer alacak Serafim Maksimos’tan dinleyelim: Asker zamanla yerini, uğruna savaşa girdiği davaya inanmayan insana bıraktı ve bu insan da içinden savaşı kınar oldu. Öyle ki, kendini cepheye mihlayacak bir zqferdense kesin bir yerilgiyi özler oldu. Bu nedenle cephenin çöküşünü aslında sevinçle kabul etti. Bu bir çözümdü. Yurduna dönmesi için bir vesileydi. Yenilgi nedeniyle kendini aşağılanmış hissetmedi. Milliyetçiliğinin kökü çoktan kazınmıştı.

Yukarıda da örneklediğimiz gibi Ordunun komuta kademesinde bulunanlar yaklaşmakta olan felaketi yüksek sesle dile getirdikleri gibi raporlayanlarda yok değildi. Genelkurmayda görevli K. Guvelis, 18 Ocak 1921’de Savaş Bakanına zata mahsus bir not yazar. *Guvelis bu notta bakana hazırlanmakta olan saldırı planına dair bazı bilgiler verdikten sonra onu, her türlü askeri faaliyetin Eylül 1921 itibariyle muhakkak son bulmuş olması gerektiği hususunda uyarır. “Yunan ordusu bu tarihten sonra hiçbir şekilde silah altında, askeri seferde olmamalı. Aksi felaket olacaktır.”*

General Trikupis: — Harp halinin bu kararsızlığı ortadan kalkmalıdır, zira askerler arasında ruhî ve bedenî bir bıkkınlık görülmektedir ve insan buna mukavemet edemediğinden cezalandırılması da düşünülemez.”[\[ix\]](#)

Manolis Aksiyotis’in cephedeki durumu tasviri de farklı değildir: “Uzun süredir ordudan yükselen mırıltılar yavaş yavaş homurtu halini almıştı. Artık lafını esirgemiyordu askerler, düpedüz bağırıyorlardı:

“Bıktık savaştan!”

Kimisi kaçmayı düşünüyordu, kimisi de kendi kendini yaralamayı. Bir alayda ayaklanma olmuştu. Her şeyden mahrum kalmıştık bütün kış boyunca: Doğru dürüst bir yatacak yerden, üniformadan; gıdadan, ücretten...”[\[x\]](#)

Çavuş Mihalis Papadakis, 15 Haziran 1922 tarihinde günlüğüne şunları yazar: “Bu tecrit ve eylemsizlik halinin ne kadar süreceğini Allâh bilir. Hızlı ya da hiç değilse uzak kurtuluşa dair bize umut verebilecek hiçbir işaret yok. Sabırsızlık ve gerginlik hepimizi esir almış halde.”

Türk Askeri polis Teşkilatı Yunan Ordusunun durumunun farkındadır, durumu raporlarında ayrıntılandırılmıştır.

İngiltere daha vahim tablo çizer: *Yunan ordusu Türkiye'nin içerilerinde çaresiz durumdaydı. On yıldır birileriyle savaş yapıyordu. Müttefikleri ve Amerikalılar kredileri iptal ettiklerinde Yunanistan fiilen iflas etmişti. Kış şiddetliydi, giysi ve gıda sıkıntısı korkunçtu, teçhizat bozuktu, liderlik yılgınlığa düşmüştü. Adamlar düşman bir ülkede tecrit ve terk edilmişlerdi. 'Dokuz aydan fazla bir süre, Türkler beklediler, Yunanlar dayandılar,' diye yazıyor Churchill.*[\[xi\]](#) Churchill, Yunan ordusunu Kasım 1919'da terk edildiğini, tercihin Kemal'den yana kullanıldığını biliyordu.

Grev ve Ricat

“Bir mırıltı doladı bütün siperi. Emirden çok bir yılan ışığını andıran bir fısıltı. Gelip bize ulaştı ve kurtaracak yerde dehşete saldı bizi:

“Ricat!”[\[xii\]](#)

Askerlerin sabırsızlıkla beklediği “kurtuluş,” yani savaşın son bulması, muhtemelen onun beklemediği bir biçimde de olsa 1922 yazının sonunda sonra aniden gerçek olur.

Ağustos ve Eylül 1922’de cephedeki Yunan askerleri artık asker olmak istemediler, tabir-i caizse “iş bıraktılar.” *Onların grevi, savaşın sonunu tayin eden belirleyici bir etken olacaktı. Ordudaki “moral kriz” komuta kademesinin askerlerin savaşa devam etmek için rızasını devşirmekte giderek zorlanması anlamına geliyordu. Bu “moral krizin” çözümsüz kalması, etkili Türk taarruzuyla birleşince Ağustos sonunda askerlerin “grevine,” yani savaş politikalarına verdikleri koşullu rızayı tümünden geri almalarına yol açtı. Savaş böylece sona erdi.*

Yunan ordusunu durumunu bu şekilde özetledikten sonra Türk tarafında ne oluyor dersek, ‘Milli mücadele’nin etkin komutanlarının İsmet’in, Fevzi Paşa’nın hayatta olduğu 1960 yılında, Kemal’e 30 bin kişilik darbe yememiş ordu hediye eden Karabekir’in yazdıklarına baktığımızda savaşın seyrini grevci askerlerin tayin ettiğini görmek şaşırtıcıdır.

Kazım Karabekir Türk cephesinin durumunu şu sözlerle özetler: “Kemal Paşa muharebeyi kaybettiğine hükmederek ric’at emri vermiş ise de Fevzi Paşa bunu sabahki vaziyeti gördükten sonra kumandanlara tebliği münasip görmüş. Hâlbuki sabahleyin düşmanın ric’ati görülünce [\[xiii\]](#) zaferin bizde kalması bu suretle temin olunmuş... Fevzi Paşa bana bu muharebeden bahsederken, bunu kendi kazandırdığını, fakat herkesin Mustafa Kemal kazandırdı zannettiğini söyledi... İhtiyatların hatalı olarak sağ cenaha toplatıldığını görerek sola alıyor, ric’at emrini tehir ederek felaketi durduruyor...” [\[xiv\]](#)

Savaşın haklılığına artık inanmayan, bütün çektiklerinin ve ödedikleri bedellerin bir hiç uğruna olduğunu düşünen askerler, Türk taarruzunun ardından kalıp savaşa bir biçimde devam etmek için bir neden görmüyorlardı.

“Asker grevi” ifadesi savaş sonrasında Yunan ordusunun savaşı yürütme kapasitesinin ani biçimde ortadan kayboluşunun bir açıklaması olarak sıklıkla kullanılacaktır. Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu’nun kurucularından *Avram Benaroya da anılarında, “cephedeki askerlerin grevi Küçük Asya trajedisine nihayet verdi” diye yazar.*”

Angelomatis'in Atina Akademisi tarafından da ödüle layık görülen Hronikon tis Megali Tragodias [Büyük Trajedinin Günlüğü] adlı çalışmasında, Anadolu'da bir askeri yenilgiden ziyade bir "askeri grev" yahut "bir tür grev" in söz konusu olduğu ifade edilir.

Askerler de anlarında grev tabirini kullanmaktan çekinmezler. Örneğin *Kostas Dulas* hatıratında şöyle yazıyordu: "Daha önce düşman karşısında asla yenilmemiş bir ordu geri çekilmeye başlıyordu. Bu ordu eğer gerçekten isteseydi kaybettiklerini yeniden kazanabilecek bir konumdaydı. Greve giden bir orduyu bu."

Giritli Teğmen Yanis Yalirakis ise şunları yazıyordu: "Ordu savaşın hiçbir meşruiyeti olmaksızın uzayıp gitmesinden ve cephede yalnız bırakılmaktan yılmıştı. Greve böylece gitti." Teğmen Nikolaos Deas ise hatıratında kendisi ve başka subayların firarileri birliklerine dönmeye ikna etmeye çalıştıklarını, onlara "bu grevin onları kurtaramayacağını" anlattıklarını aktarır."

Yunan Ordusunun son komutanı General Trikupis yolun sonunu şu sözlerle özetler: "Güney istikametinden Türk topçu ateşi başlıyordu... Bundan sonra, borazanlardan biri, kimsenin emri olmaksızın "Ateş kes" borusunu çaldı ve bu suretle ilk hattı işgal eden askerler, kendilerinden 600 metre mesafedeki düşmana ilk kurşunlarını attıktan sonra yerlerini terk ettiler. Buna hiddetlenerek mezkûr borazana doğru koştum ve "ateşe başla" borusunu çalmasını emrettim. Bu emrimi yerine getirdi... Derhal cepheye gitmek istemiyen bölüğün yanına koştum ve vatan ve namus hislerini okşayıp vatana karşı olan vazifelerini hatırlatarak onları iknaa çalıştım; bölüğün başına geçtim ve sonuna kadar mukavemet etmelerini söyleyerek takip etmelerini istedim. Fakat onlar reddederek ... boş yere ve maksatsız olarak ölmeyeceklerini söylediler..."^[xv]General Nikolaos Trikupis kendisine bağlı kuvvetlerin kalan bölümünü yönetmeye devam etmek ister, fakat askerler kendisine itaat etmez. *Askerler kendi topçularını, ateş açtıkları takdirde ölümle tehdit ediyorlardı. Bir başka grup askerse subaylarına, eğer çatışmayı sürdürürlerse kendilerini yakalayıp Türklere teslim edecekleri tehdidini savurmaktaydı."*

“Greve giden” sadece ön hatlarda bulunan askerler değildi. Cephe hattının gerisinde olan birliklerde dahi Türk taarruzunun haberlerinin gelmeye başlamasıyla birlikte disiplinsizlik vakaları ve düzensizlik artmaya başlar. Takviye için Trakya’dan İzmir’e sevk edilen birlikler bunun iyi bir örneğidir. Trakya’dan getirilen 28. Alay, İzmir’e varınca “mutlak bir çöküş” manzarasıyla karşılaşır. 28. Alay aslında maddi ve moral açıdan oldukça iyi durumda olmasına karşın İzmir’e gelmesiyle birlikte çözülmeye başlar... Moral çözülmeye öyle hızlı olur ki savaş meydanında düşmanla hiç karşılaşmamış Alay, savaşma kapasitesini yitirir. Alaydan arta kalanların Sakız adasına sevki sırasında da askerler ayaklanır ve kaptanı, gemiyi dosdoğru Pire limanına götürmesi için zorlar. Ayaklanan askerlerin Sakız’a yanaşmaya “ikna edilmeleri,” ancak başka savaş gemilerinin onları hedef alması ve boyun eğmedikleri takdirde bombalanacakları tehdidiyle mümkün olur... Takviye güçlerin savaşa dahil olmayı reddetmesi, Yunan ordusunun geri çekilse de toparlanmasına, yeni bir savunma hattı oluşturmasına mani olan temel etkenlerden bir tanesiydi... geri çekilme esnasında askeri disiplin neredeyse bütünüyle ortadan kalkmıştı... Askerlerin bir bölümü “Yaşasın Lenin!” gibi sloganlar eşliğinde askerleri itaatsizliğe sevk ediyor, subayların şehir içindeki kuvvetleri düzenleyerek bir savunma hattı oluşturmasına karşı direniyordu. Anadolu’dan, savaştan kaçmaya çalışan askerlerin bir sloganı, kendilerini cepheye terk ettiğini düşündükleri siyasetçilere ve devlete öfkelerini açığa çıkarıyordu: “Atina’yı Yakmaya Gidelim!”

İsyan

“Küçük Asya Seferi, “Yunan askeri ceza kanununun tarif ettiği kapsamda çok sayıda isyana tanık oldu. Çoğu uzun süreli çatışmalar sırasında ya da hemen sonrasında cereyan eden küçük ölçekli ve spontane hareketlerdi bunlar. Birçok durumda isyan, askerlerin cepheye kendilerine emredilen mevzide saf tutmayı reddetmeleri şeklinde cereyan etti.

İsyana neden olan sebepler benzer olsa da, Tekirdağ isyanı diğerlerinden farklıdır. askerler

bu kez şu ya da bu emre uymamak adına değil, terhis edilmek ve savaşa son verilmesi için ayaklanır. Dahası isyan sonucunda koca bir şehir, neredeyse bir gün ayaklanan askerlerin kontrolüne geçer. Tekirdağ'da cereyan eden, emre itaatsizlik şeklindeki kısmi bir isyan değil, "grevin" Yunan ordusunun çözülmesine yol açtığı koşullarda meydana gelen bir terhis ayaklanmasıdır.

isyan bir gün boyunca sürmüş, şehir ancak takviye birliklerin gelmesiyle isyancılardan "temizlenebilmiştir". Olaylar sırasında askerlerin bir kısmının kızıl bayraklar taşıyor olduğunun bütün kaynaklarda belirtilmesi de dikkat çekicidir.

Derhal terhis edilmek sadece Tekirdağ'dakilerin değil, cepheyi terk eden hemen bütün askerlerin talebiydi. *Geri çekilen Yunan ordusunu Anadolu kıyılarından adalara taşıyan Yunan gemilerindeki yenik, demoralize olmuş, "grevdeki" askerler için savaş artık sona erdiğine göre evlerine dönmek tek düşünceleriydi.*

İtilaf Devletleri temsilcileri Yunan askerlerinin içerisinde bulunduğu disiplinsizlik halini Bolşevizme mal ederler.

Yunan ordusu saflarında Bolşevik propagandanın arttığına dair haber ve şayialar, Tekirdağ'da ayaklanan askerlerin kızıl bayraklar taşıdıklarına dair tanıklıklar, Bolşevik etkisinin gerek Yunan gerekse İtilaf Devletleri açısından endişeyle karşılanan bir olasılık olduğu anlamına geliyor.

Tekirdağ'daki isyanın bir "Bolşevik tahriki" neticesi gerçekleştiği sonucuna varan gözlemcilerin çokluğuysa isyan etmiş bir ordunun yarattığı siyasal ve sosyal tehdidin dönemin siyasal ve askeri elitinde nasıl bir endişeye neden olduğunun açık bir işaretidir.

Rizospastis gazetesinde 7 Eylül 1921 tarihinde yayımlanan bir asker mektubu, *asker komünistlerin "plutokrasinin kara ordusunu, militarizm, sermaye düzeni ve klerikalizmi*

devirecek kızıl orduya dönüştürme” kararında olduğu ifadesiyle sonlanır.” Eylül 1922’de bu “kara ordunun” gerçekten kızıla çalma ihtimali karşısında çok kişi korkmuş olmalı. Askerlere dönük “Bolşevikleşmeyin” çağrısının ardında işte bu kaygı vardır.

1922 yılının Ağustos sonunda Yunan askerlerinin greve gitmesi, sonra da terhis edilmek için ayaklanması, savaşın sonucunu belirleyen temel bir etkendi. Savaşı kaybetmeden yenilgiye uğradılar...

Binbaşı Vasilios Asimakis 1931 yılında, savaş sırasında yazmış olduğu hikâyeleri kitaplaştırdığında şöyle bir not düşer: “Rum ancak gerçekten istediğinde asker olur ve ne yazık ki o bunu her zaman istemez.”

Yunan ordusunun grevi, 1917’de Rusya’da ya da 1918’de Almanya’da olduğu gibi devrimin önünü açmaz. Venizelosçu kamp orduda kontrolü zor da olsa sağlayarak toplumsal öfkeyi Kralcı hükümete yöneltmeyi becerir ve bir askeri harekâtla iktidara gelir. SEKE’nin savaş sırasında aldığı tutum, yaşanan felaket karşısında onu haklı çıkarmış oldu. Genç Yunan komünist hareketi savaştan yara almış, ancak meşruiyet ve itibar anlamında güçlenmiş olarak çıktı.

Ancak zamanla komünistlerin Türk-Yunan savaşındaki faaliyetleri unutuldu. 1935 yılında Komünist Parti Genel Sekreteri Nikos Zacharyadis, “Küçük Asya Seferi, sadece yeni Türkiye’ye vurmuyordu, Yunan halkının da yaşamsal çıkarlarının karşındaydı. Bu nedenle burjuva- ağa iktidarının Küçük Asya’daki yenilgisine üzülmele kalmadık onu arzuladık da” diye yazsa da. 1930’lu yılların ikinci yansından itibaren parti, bu pek de vatanperverane olmayan enternasyonalist hatırayı bir nevi unutulmuşu terk etti.

Türkiye’de de benzer bir unutulmuş söz konusu olur. zamanla bu vurgu Türkiyeli sosyalistler arasında da silinmeye başlar. Hatta Mihri Belli, Yunan İç Savaşı’na dair hatıratında Yunan komünistlerinin savaş karşın faaliyetini Türk zaferinin temel nedenleri arasında sayanları

eleştirir. Belli'ye göre daha "enternasyonalist" görünmek isteyen kişiler, zaferin belirleyici gücünü, yani işgalciye karşı ulusal silahlı direnişi unutmakta ya da hafife almaktaydılar.

Yıllar geçtikçe Türkiye sosyalist saflarında Yunan komünistlerinin savaş sırasındaki faaliyetleri göz ardı edilir, neredeyse bütünüyle unutulur.

Oysa unutmak, sadece bir hadiseyi hatırlayamamak değil, onu nasıl hatırladığımızdır da.

Yazıyı direnişi ve grevi örgütleyen Komünist asker Pulyopulos'un İkinci emparyalist savaş sırasındaki direnişi ve enternasyonal tavrı ile noktalayalım:

Anadolu cephesindeki savaş karşın faaliyetin belki de en önemli ismi Pandelis Pulyopulos'un sonu, hayatını adadığı enternasyonalist geleneğe uygun olur. Pulyopulos, başka komünistlerle birlikte 1943 yılında Yunanistan'ı işgal etmiş olan faşist İtalyan kuvvetlerince kurşuna dizilir. Pulyopulos, kurşuna dizilmeden önce idam mangasına İtalyanca hitap eder ve antifaşist argümanlarla onlardan sınıf kardeşlerine ateş ederek suç işlememelerini ister. İtalyan halkının ve onun silah altındaki çocuklarının da Yunan emekçileri gibi faşizmin ve savaşın kurbanı olduğunu hatırlatır. Pulyopulos'un cesaret ve coşku dolu nutku karşısında tereddüde düşen askerler emre uymayı reddeder, ateş etmezler. Bunun üzerine Pulyopulos, bizzat silahlarına sarılan faşist subaylar tarafından katledilir.

[\[i\]](#) Şefik Hüsnü'nün liderliğindeki Komünistlerin 1922 tarihli, "Maskeler Aşağı" başlığını taşıyan bu bildiri, Yunan komünistlerini Türk zaferinin asli müsebbiplerinden biri olarak anıyordu. Aktaran Mete Tunçay, Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler, Belge Yayınları, İstanbul, 1982, s. 190-191.

[\[ii\]](#) Foti Benlisoy, Kahramanlar Kurbanlar Direnççiler Trakya ve Anadolu'daki Yunan Ordusunda Propaganda, Grev ve İsyan (1919- 1922) İstos Y. 2014.

[iii] Generak Trikupis, Hatıralarım, Kitapçılık tic. Ltd Şti. y. Çev . Ahmet Angın, 1967, s 84

[iv] 20 Eylül 1920'de SEKE'nin gazetesinde yayımlanan açıklamanın giriş kısmı, seçim kampanyasının asıl konusunun savaş karşıtlığı olduğuna tanıklık etmektedir:

Çok uzun süreden beri cesetlerimizi Balkanlar, Rusya ve Anadolu'nun dağlarına sererek, taşını toprağını kurumuş kanımızla boyadık. Örgütlü şiddetin zincirleriyle bi zi bağlayan, evlerimize sefalet perdeleri geren bizi yöneten patronlar şimdi, mide bulandırıcı zaferleriyle bizden 'anavatan 'ın genişletilmesi için ve 'köleleştirilmiş kardeşlerimiz 'in özgürleştirilmesi için oy istiyorlar. Patronların Ağustos 'ta açıkladıkları, plütokrasinin parazitlerinin ve kuklalarının 'ulusal gurur ' göz yaşları içinde alkışladıkları 'Büyük Yunanistan 'ın anlamı, bizim çok uzun süreden beri yaşadıklarımızın tekrarından başka bir şey değildir.

Bu açıklamayı daha da etkileyici kılan, cephede bulunan Pantelis Pulyopulos adındaki genç bir asker tarafından kaleme alınması ve '*Cephe*deki Komünist Askerler Grubu' adına imzalanmış olmasıdır. *Pulyopulos, 1920'de askere alındı. İzmir'e vardığında Michalis Oikonomou, Miltiadi Zafeiriadis, Niko Bonano, Foteini, Türk sosyalisti Ali ve başkalarından oluşan hücreyle tanıştı.* Cem Uzun, *Kemalizm Sol Değil*, Antikapitalist, 2004, s 133-134

[v] Cem Uzun, *Kemalizm Sol Değil*, Antikapitalist, 2004, s 133

[vi] General Trikupis, Hatıralarım, Kitapçılık tic. Ltd Şti. y. Çev . Ahmet Angın, 1967, s 83-84

[vii] Cem Uzun, *Yüzleşme Zamanı "Kemalizm Sol Değil"*, Resmi Tarih Tartışmaları Ed. F. Başkaya, içinde, *Özür Ün. K. 53* 2005. S 17. Yunan ordularının çözülmesi, çürümesi denilen şey gerçekte nedir? Bunu kimse kendi kendine veya daha iyi bilenlere sormadı, bir yıldırım hızıyla gelişen Türk yengisini kolaylaştıran bu durumu, Yunan sosyalistlerinin savaş aleyhindeki ve Yunan burjuvazisinin Yunan ulusuna karşı işlediği hayınlıklar konusunda yaptığı şiddetli propaganda ve iki ulusu kardeşliğe doğru iten özendirici yayınlar sağla-

mıştır. Yunan ordusundaki işçi ve köylülerden kurulu birlikler dağılmış ve “Yaşasın Lenin!” diye haykırarak subaylarının cesedi üstünden İzmir yönünde geri çekilmişse, bu Yunan Sosyalist Partisi üyesi savaşçıların korku bilmez çabaları yardımıyla olmuştur. Aydınlık, Sayı 9, 20 Eylül 1922, Şefik Hüsnü, Türkiye’de Sınıflar, Ülke y.1975, s94

[viii] Dido Sotiriyu, *Benden Selam Söyle Anadoluya*, çе. Atilla Tokatlı, Can Y.2013. s 208-209

[ix] General Trikupis, *Hatıralarım...* s 86

[x] Dido Sotiriyu, *Benden Selam Söyle Anadoluya*, çе. Atilla Tokatlı, Can Y.2013. s 196

[xi] Marjorie Housepian Dobkin, *İzmir 1922 Bir Kentin Yıkımı*, çev. Atilla Tuygan, Belge, 2012 s 139-140

[xii] Dido Sotiriyu, *Benden Selam Söyle Anadoluya*, çе. Atilla Tokatlı, Can Y.2013. s 214

[xiii] Yunan askerinin ricatını Fevzi Paşa’ya bir çavuşun bildirdiği rivayet edilir

[xiv] Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, sayfa 997.

[xv] General Trikupis, *Hatıralarım...* s 101-102